

dafaasını yapmıştır. Herhalde hocalarının arasında yer alan Şâfiî fakihlerinin etkisiyle zaman zaman Şâfiîler'le Hanbelîler'i telif eden görüşler ileri sürdüğü de olmuştur (İbn Receb, I, 33).

Eserleri. İbnü'l-Bennâ'nın 150, 200, 300, hatta 500 kadar eser yazdığı ve müellifin kendini döneminde en çok eser telif eden kimse olarak tanıttığı nakledilmekle beraber kaynaklarda çoğu risâle hacinde elliye yakın kitabının adı zikredilir; bunlardan da çok azı günümüze ulaşmıştır. 1. *el-Muknî' fî şerhi Muhtaşarı'l-Hırakî*. Hanbelî mezhebinin temel kaynaklarından olan Hırakî'nin eseri üzerine yazılmış bir şerh olup Abdülazîz b. Süleyman el-Baîmî tarafından neşredilmiştir (I-IV, Riyad 1414/1993). 2. *et-Târîh* (Müzekkire). İbnü'l-Bennâ'nın 461 (1068) yılında tuttuğu günlük notlardan meydana gelen yaklaşık on altı varaklık bu eseri George Makdisî İngilizce'ye tercümesiyle birlikte yayımlamıştır (bk. bibl.). 3. *Kitâbü Beyânî'l-uyûb elletî yecibü en yectenibehe'l-kurrâ'* ve *îzâhu'l-edevar elletî büniye 'aleyhe'l-ikrâ'* (nşr. Gânim Kudrî Hamed, MMA, XXXI/1 [Küveyt 1407/1987], s. 7-58). Bunların yanı sıra *er-Risâletü'l-muğniyye fî's-sükût ve lüzûmî'l-büyût* (nşr. Abdullah b. Yûsuf el-Cedî, Riyad 1409/1989); *Fazlû't-tehlîl ve şevâbühü'l-cezîl* (nşr. Abdullah b. Yûsuf el-Cedî, Riyad 1409/1989); *el-Muhtâr fî uşûlî's-sünne* (nşr. Abdürrezzâk b. Abdülmuhsin el-Abbâd el-Bedr, Medine 1413); *Şerhu'l-îzâh* (Ebû Ali el-Fârisî'nin *el-îzâh fî'n-naḥv* adlı eserinin şerhidir [Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 17]) ve *er-Red 'ale'l-mübeddâ'* (Şam'da Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de baş tarafından eksik bir nüshası, Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de de mikrofilmi [Mektebetü'l-mahtûtât, nr. 1629] mevcuttur) İbnü'l-Bennâ'nın bugüne ulaşan eserlerindendir.

Müellifin kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları da şunlardır: *Âdâbü'l-âlim ve'l-müte'allim, Aḥbârü'l-evliyâ'* ve *'l-ubbâd bi-Mekke, Aḥbârü'l-Kâdî Ebî Ya'lâ, Şenâ'ü Ahmed 'ale's-Şâfi'î ve şenâ'ü's-Şâfi'î 'alâ Ahmed, Şerhu kaşîdeti İbn Ebî Dâvûd fî's-sünne, Şerefü aşhâbi'l-hadîs, Tabakâtü'l-fukahâ': Aşhâbü'l-e'immeti'l-ḥamse, Fezâ'ilü's-Şâfi'î, Fezâ'ilü Şa'bân, el-Kâfi'l-mucedded şerhu'l-Mücerred, el-Kâmil fî'l-fıkḥ, Kitâbü'z-Zekât ve 'İkâbü men feraḥa fihâ, Kitâbü'l-Libâs, Muhtaşaru Ğarîbî'l-hadîs li-Ebî 'Ubeyd, el-Mefṣûl ve'l-mevsûl fî kitâ-*

billâh, Menâkıbü Ahmed, 'İtikâdü'l-İmâm Ahmed, Nüzhetü't-tâlib fî tecridi'l-mezâhib, et-Tecrid fî't-tecvîd, el-Vücûh ve'n-nezâ'ir, Turuḡu hadîsi İbn 'Abbâs 'anı'n-nebiyyi "Ra'eytü Rabbî 'azze ve celle", Kitâb fî aḥbârî'l-Mesîḥi'd-Deccâl.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Bennâ el-Bağdâdî, *el-Muknî' fî şerhi Muhtaşarı'l-Hırakî* (nşr. Abdülazîz Süleyman el-Baîmî), Riyad 1414/1993, neşredenin girişi, I, 95-145; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 243-244; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XVI, 200-201; a.mlf., *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Ali M. Ömer), Kahire 1399/1979, s. 630; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VII, 265-269; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 112; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, I, 276-277; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1176-1177; a.mlf., *A'lâmu'n-nübelâ'*, XVIII, 380-382; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), II, 822-823; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 381-383; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cennân*, III, 100; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952-53 → Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 32-37; İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-Nihâye*, I, 206; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 195-196; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 107; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Makṣadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, s. 44; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 495-496; Ebû'l-Yümn el-Uleymî, *el-Menhecü'l-ahmed* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1403/1983, II, 165-167; *Keşfü'z-zunûn*, I, 212, 892; II, 1105, 2001; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 306, 307; G. Makdisî, "Autograph Diary of an Eleventh-Century Historian of Baghdad", *BSOAS*, XVIII/1-2 (1956), s. 9-31, 239-260; XIX/1-2 (1957), s. 13-48, 281-303, 426-443; a.mlf., "İbn al-Bannâ", *EP* (Ing.), III, 730-731; M. Âsaf Fikret, "İbn Bennâ", *DMBİ*, III, 138-139.

KEMAL YILDIZ

İBNÜ'L-BENNÂ el-MERRÂKÜŞÎ (ابن البنا المراكشي)

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed
b. Osmân el-Merrâküşî
el-Ezdî el-Adedî
(ö. 721/1321)

Matematikçiliğiyle tanınan
çok yönlü âlim.

9 Zilhicce 654 (28 Aralık 1256) tarihinde Merakeş'te doğdu; ailesi Gırnata (Granada) kökenlidir. Babası yapı ustası olduğundan "İbnü'l-Bennâ" künyesiyle, matematikteki şöhretinden dolayı da "Adedî" nisbesiyle anılır. Merakeş'te Ebû Abdullah Muhammed b. Mübeşşir el-Merrâküşî ile Ali el-Ahdeb'den Kur'an ilimleri, Ebû İmrân Mûsâ b. Ebû Ali ez-Zenâtî, Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Abdurrahman el-Megilî ve Ebû'l-Velîd Ali b. Ebû Bekir'den fıkıh, Ebû Abdullah İbn Abdül-

melik'ten hadis ve Ebû İshak İbrâhim b. Abdüsselâm es-Sanhâcî el-Attâr'dan Arap dili ve edebiyatı okudu. İbn Kunfûz'e göre İbnü'l-Bennâ'nın sûfî eğilimleri, Merakeş'teki hocaları arasında bulunan Ebû Abdullah el-Hezmîrî ile kardeşi Ebû Zeyd Abdurrahman el-Hezmîrî'den kaynaklanmaktadır; onun aritmetik eserlerinde görülen sihirli karelerle matematiksel Hurûflüğün kaynağı da Ebû Zeyd el-Hezmîrî'dir. Yine Merakeş'teki hocalarından Ebû Bekir Muhammed b. İdrîs el-Fe'r el-Kallûsî de onu özellikle rasyonel sayılar konusuna yönlendirmiştir. Daha sonra Fas'a geçerek tahsilini tamamlayan İbnü'l-Bennâ bu şehirde İbn Hacele er-Riyâzî'den matematik, tıp ve astronomi, Kadî Ebû Abdullah Muhammed b. Ali eş-Şerîf'ten nahiv ve matematik (özellikle geometri), Ebû Abdullah Muhammed b. Mahlûf es-Sicilmâsî'den astronomi okudu. Kaynaklar onun ayrıca Mirrîh adlı bir hekimden tıp tahsil ettiğini yazmaktadır. İbnü'l-Bennâ'nın matematik sahasındaki fikirlerinin oluşmasında ve zahiriyyetinin şekillenmesinde Fas'taki hocalarının etkisi büyük olmuştur. Öğrenimini bitirdikten sonra ders vermeye başlayan İbnü'l-Bennâ'nın en ünlü öğrencileri filozof Muhammed b. İbrâhim el-Abûlî, müctehid fakihlerden kabul edilen ve İbnü'l-İmâm diye şöhret bulan Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed et-Tilimsânî ile kardeşi Ebû Mûsâ İsâ, İbnü'l-Hâc el-Billîfîkî, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Süleyman el-Lecâî ve İbnü'n-Neccâr et-Tilimsânî'dir. İbnü'l-Bennâ hakkındaki birçok bilginin kaynağı olan İbn Kunfûz onun defalarca Fas'a gittiğini, Merînî sultanları ile sıkı ilişkisi bulunduğu halde resmî görev almadığını ve 5 Receb 721'de (31 Temmuz 1321) ölünceye kadar Merakeş'te öğretimle uğraştığını bildirmektedir (*Ref'u'l-ḥicâb*, neşredenin girişi, s. 44). İbnü'l-Bennâ'nın Fas halkı arasında "Sîdî Bulibennâ" lakabıyla tanınmasının ve mezarının bugün dahi ziyaret edilmesinin sebebi onun dini bütün örnek bir şahsiyet ve ayrıca bir mutasavvıf olmasıdır.

Telif ve tedris üslûbu öğrencileri tarafından yaygınlaştırılan İbnü'l-Bennâ'nın eserlerine ders kitabı olarak okutuldukları için çok sayıda şerh yazılmıştır. Böylece Mağrib'de bir İbnü'l-Bennâ okulu oluşmuş ve IX. (XV.) yüzyılın sonlarına, yani bu geleneğin içerisinde yetişmiş Kalesâdî'nin eserleriyle üslûbunun yerleşip yaygınlaşmasına kadar canlılığını korumuştur. İbnü'l-Bennâ'nın üslûbundaki en belirgin özellik basitleştirme ve gereksiz

tekrarlardan kaçınma şeklinde özetlenebilir. Ancak bu usul İbn Haldûn ve bazı Mağribli matematikçiler tarafından eleştirilmiştir. Bu okulun sürekliliğine ve tesisinin kalıcılığına en büyük delil İbnü'l-Bennâ'dan sonra gelen İbn Haydûr, İbn Kunfûz, Kalesâdî, İbnü'l-Hâim ve İbnü'l-Mecdî gibi matematikçilerin onun eserlerini şerhetmesidir.

İbnü'l-Bennâ, ameli ve nazari diye ikkiye ayırdığı hesap ilmini ilke olarak nazari ilimlerden kabul eder. Bu tasnifin Meşşâî felsefesinin etkisini taşıdığı açıktır; çünkü felsefi tasnifte bilimin konusu yanında gayesi de dikkate alınmaktadır. Matematikçiler kendi anlayışları açısından bu tasnife her zaman uymadıkları için İbnü'l-Bennâ da *Telhîşu a'mâli'l-hisâb*'da ortaya koyduğu aritmetiği konusuna bakmadan sırf maksadı açısından ameli ilim saymıştır ve ona göre burada esas olan katma yani toplama ve çarpma ile ayırma yani çıkarma ve bölmedir. Diğer taraftan bu hesap türü muâmelâtta ve ferâizde de kullanılmaktadır (a.g.e., neşreden giriş, s. 202). *Telhîş*'i şerhedenlerden birçoğu bu metodu benimserken İbn Haydûr, *Tuhfetü't-tullâb* adlı şerhinde buna karşı çıkmış ve Meşşâî felsefesi açısından bütün bir hesabın nazari olduğunu söylemiştir; çünkü İbn Haydûr, İbnü'l-Bennâ'nın aksine hesap ilminde konuya bakılması gerektiğini, amacın önemli olmadığını vurgular. İbnü'l-Bennâ'nın hesap ilmine yaklaşımında göze çarpan en önemli özellik, rasyonel sayılar konusunda Doğu İslâm matematiğine göre ileri bir seviye göstermesidir. Diğer bir önemli husus da irrasyonel sayıların yaklaşık karekökünün tesbitinde kaydettiği başarıdır. Mağrib matematiğinde onun başlattığı bu çalışma öğrencileri ve şârihleri tarafından sürdürülmüş, özellikle Kalesâdî ile doruk noktasına ulaşmıştır.

Sayının tarifi ve sonsuzluk kavramı gibi konularda İbnü'l-Bennâ'nın ileri sürdüğü fikirler, matematik tarihi ve felsefesi yanında genel felsefe tarihini de ilgilendirmektedir. Sayılar teorisinde ise İbnü'l-Bennâ özellikle *Ref'u'l-hicâb* adlı eserinde ortaya, daha önce Kerecî ile bazı sözlük yazarlarının örneklerini verdikleri ve Kemâleddin el-Fârisî'nin geniş bir şekilde ele alıp incelediği kombinatör analiz konusunda çalışmalar ortaya koymuş, ayrıca bu çalışmalarını salt sözel ifadeyle bırakmayıp matematik formülasyon şekline de getirmiştir. Bu formülasyonda daha

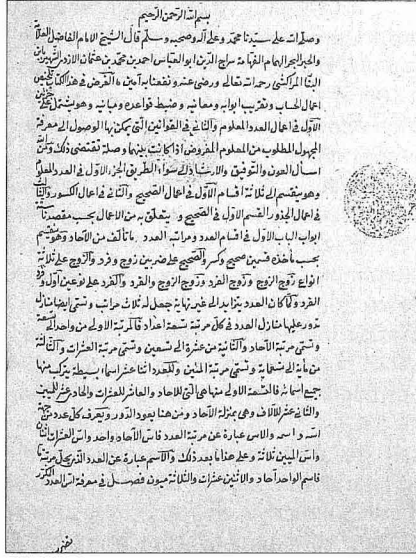
sonra "Pascal üçgeni" adıyla anılacak olan "el-müsellesü'l-hisâbi"yi kullandığı görülür. Öte yandan işlemlerini yürütürken tümevarımın çeşitli yollarına başvurduğu gibi bu bağlamda sayısal dizilerle de ilgilenmiştir. İbnü'l-Bennâ'nın sayı kavramını tanımlaması *el-Makâlât fi 'ilmi'l-hisâb* gibi ilk eserlerinde, eski Mısır matematiğinden gelip Pisagor-Öklid geleneğinde son şeklini alan ve hem Doğu hem Batı İslâm dünyasında yaygınlıkla kullanılan "birliklerin bir araya gelmesinden oluşan çokluk" tanımına uygun iken daha sonra *Telhîş* ve *Ref'u'l-hicâb*'da İbn Sî-nâ'nın fikirlerinin de etkisiyle "birliklerin birleşmesinden oluşan şey (tekil)" haline dönüşmüştür. Ancak İbnü'l-Bennâ, sayının tarifinin mantık değil matematik açısından ele alınması gerektiğini ileri sürer. Çünkü sayı matematiğin bir aracıdır ve tabiatı da ona uygundur; dolayısıyla aslında tavsifi değil ancak tersimî, yani sözlerle nitelendirilmesi değil gözle görülebilir biçimde şekil ve çizimlerle tanıtılması mümkündür (a.g.e., neşreden giriş, s. 207).

Klasik gelenekte bir, sayıların ilkesi sayıldığından sayı kabul edilmez; çünkü ilke ilkesi olduğu şeyle aynı kategoriye konulamaz. İbnü'l-Bennâ'ya göre ise birin işlemlerde kullanılmasının yanı sıra bütün matematik kurallarına uyması onun da diğerleri gibi sayı olduğunu gösterir (a.g.e., neşreden giriş, s. 208). İbnü'l-Bennâ'nın bu kabulünün başka bir gerekçesi de birin tekil sayılardan olması, fakat aynı zamanda belirli bir çokluğa delâlet etmesidir. Bundan dolayı sayı ile saymayı birbirinden ayırmak zorunda kalmıştır. Bu ayırma göre sayı zihni bir tabiata sahiptir, soyuttur; temel ögesini meydana getiren birlikleri de birbirine eşittir. Sayma ise dış dünyadaki sayılabilen nesneleri gösterir; birlikleri eşit olabilir yahut olmayabilir, çünkü sayma maddeye ilişkindir. Bu açıdan sayma sonludur ve kendisine delâlet eden birlikler de sayılardır (a.g.e., neşreden giriş, s. 223).

İbnü'l-Bennâ, zihni seviyedeki soyut sayıların sonsuzluğu ile maddi ve sonlu sahalarındaki uygulamaları arasında bir ayırma gitmiştir. Çünkü onun için matematik, varlığın hakikatini araştıran belirli bir yöntem olup salt pratik bir ilim değildir. Dolayısıyla sonsuzluk kavramını da matematiğin tabiatı açısından ele alır. Meselâ *Şerhu merâsimi't-tarîka* adlı eserinde sonsuzluk kavramına varlık açısından bir anlam verir. Buna göre sonsuzluk sıfat

değil bir yargıdır ve bu açıdan zihnidir; nesnel bir gerçeklik sayılamaz. Bu sebeple İbnü'l-Bennâ'ya göre ilim varlıktan daha geniş bir kavramdır; dolayısıyla sayı zihni mânadaki sonsuzluk anlayışına göre sonsuz biçimde artar. Buna paralel olarak sayılar birler, onlar ve yüzler denilen üç merteye ile sınırlandırılır. Her mertede dokuz sayı vardır ve bunun sebebi, âlemin bir cevher ve dokuz araz olmak üzere onlu bir varlık planına sahip bulunmasıdır. Bu durum sayıların "her onluktan bir" niçin devrettiğini de açıklar (a.g.e., neşreden giriş, s. 211-212). İbnü'l-Bennâ *Ref'u'l-hicâb*'da, kavramsal ile fiziksel arasında yaptığı eşleştirmeyi daha da ileri götürerek tahlil ve terkip gibi matematik işlemleriyle oluş ve bozuluşu karşılaştırır ve matematikle fizik bilimini mukayese eder. Onun bu tavrı, klasik Pisagorcu-Eflâtuncu riyâziyye geleneğiyle Aristocu fizik geleneği arasında birbirine paralel giden karşılıklar bulması anlamına gelir. Böylece İbnü'l-Bennâ, bütün varlığı sayısal ve geometrik yapılarla indirgeyen gelenekle ikisini tamamen ayıran gelenek arasında uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu yaklaşım, onun matematiğin ameli kullanımından hareketle ulaştığı bir sonuçtur. Diğer bir ifadeyle İbnü'l-Bennâ, zihni varlıkla dış dünyadaki varlık arasında ilişki kurmaya çabalamış ve görüşlerini izah ederken Sünnî tasavvuf geleneğinden de faydalanmıştır.

İbnü'l-Bennâ kesri, "parça konumunda olan iki sayı arasındaki oran" şeklinde tanımlar. Bu tarif bir bakıma Mağrib geleneğindeki kesir tarifine yöneltilmiş bir eleştiridir. Onun *Ref'u'l-hicâb*'da dil, matematik, felsefe ve ameli fıkıhtan getirdiği delillerle temellendirmeye çalıştığı düşüncesine göre kesir aslında, "birbirine izâfet yoluyla bağlı bulunan pozitif tam sayılar üzerinde işlem yapmaktır". Böylece yarım, bir ile iki arasında kurulan bir izâfet ilişkisidir; bu ilişki diğer sayılar için de geçerli olduğundan küllîdir ve bu çerçevede her sayı diğer bir sayının parçası yahut parçalarıdır. Kesri izâfetin diğer bir ismi olarak gören İbnü'l-Bennâ, sonsuzluk kavramının ortaya çıkardığı zorluklardan dolayı bu nisbetin nazari ve tatbiki tarafı arasında ayırım yapma ihtiyacını da duymuş ve atomcu kelâmcılarla Meşşâîler arasındaki cismî sonsuz biçimde bölünüp bölünemeyeceği tartışmasına girmeden cismînin dış dünyada, ayrışma yoluyla değil birleşme yoluyla meydana geldiğini belirtmekle yetinmiştir.

Ibnü'l-Bennâ el-Merrâküşî'nin *Telhîşu a'mâlî'l-hisâb* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1006/1)

Eserleri. A) Matematik. 1. *Telhîşu a'mâlî'l-hisâb* (et-Telhîş fi'l-hisâb). İslâm matematik tarihi açısından en önemli eseridir. Daha sonraki matematikçiler tarafından verilen adı, herhangi bir kitabın telhisi olmasından değil aritmetik işlemlerini ayrıntılardan arındırarak özetle vermesinden, yani hesap ilminin kısa ve özlü bir derlemesi olmasından dolayıdır. Kitap saf amelî kaygılarla telif edilmiştir ve dolayısıyla nazarî bir çerçeveye sahip değildir; çünkü medenî ortam düşünülecek kalemle alınmıştır. Bu açıdan zekât ve miras konuları dahil muâmelât hesabına ilişkin birçok meseleyi inceler. Eser, ihtiva ettiği teknik bilgiler kadar matematiğin usulüne ilişkin açıkladığı bazı ilmî ve felsefî görüşlerle ilimler tasnifi, sayının tarifi, bir ve sonsuzluk kavramlarına dair ileri sürdüğü düşüncelerden dolayı da önem kazanmıştır. Bundan dolayı en çok şerhedilen eserlerden biridir; hatta VIII. (XIV.) yüzyıl Batı İslâm matematiğinden günümüze gelen kaynakların büyük çoğunluğu ona yazılan şerhlerdir denilebilir. İbnü'l-Bennâ'nın *Ref'u'l-hicâb*'ı da bu kitabın şerhi niteliğindedir. İki cüzden oluşan eserin birinci cüzü bilinenlerin hesabını konu edinir ve üç kısımdır; bunların birincisi pozitif tam sayıların, ikincisi pozitif rasyonel sayıların, üçüncüsü kareköklerin hesabını içerir. İkinci cüz bilinen-

lerden hareketle bilinmeyenlerin tesbiti hakkındadır ve ilki dört orantılı sayı ile çift yanlış hesabı, ikincisi geniş olarak cebir ve mukabeleyi konu alan iki kısımdan meydana gelir; en sona eklenen teknielde ise üç adet çözülmüş problem verilir. *Telhîş*'in en önemli özelliği ispatsız olmasıdır. Bunun yanında ikiye katlama, ikiye bölme ve küpkök hesabı yoktur. Dikkati çeken diğer bir nokta da içinde rakamların ve rakamlarla kesirler için kullanılan sembollerin bulunmamasıdır. Eserin, ilkinin özel anlamıyla bir şerh olmasa da bizat İbnü'l-Bennâ tarafından kaleme alınan *Ref'u'l-hicâb*'ın teşkil ettiği pek çok şerhi vardır. Bunların başlıcalarını yazan müellifler şunlardır: Abdülazîz b. Ali b. Dâvûd el-Hevvârî (İbnü'l-Bennâ'nın öğrencisi olduğu için şerhi şifâhî sayılabilir), İbn Haydûr, Ebû Abdullah el-Hafid (önce recez kalıbında nazma çekmiş, sonra şerhetmiştir), İbn Kunfûz, Ya'kûb b. Eyyûb, Kadı Ebû Osman el-Akbânî, Muhammed el-Habbâk el-Farzî, Ebû'l-Hasan el-Kalesâdî (biri küçük, diğeri büyük olmak üzere iki şerh yazmıştır), İbn Gâzî (önce bazı ilâvelerle nazma çekmiş, ardından şerhetmiştir), İbnü'l-Mecdî, Muhammed b. Ebû'l-Feth es-Sûfî ve İbrâhîm el-Halebî (Râgib Paşa hocası). Kitabı ihtisar edenlerin en önde geleni İbnü'l-Hâim'dir. Eseri ilk defa, Kalesâdî şerhinin küb dizileriyle ilgili kısmını yayımlayan (JA, I [1863], s. 58-62) ve 1864'te İbnü'l-Mecdî'nin şerhinden hareketle aynı konuda müstakil bir kitap yazan (*Passages relatifs à des sommations de séries de cubes*, Roma 1864) Franz Woepcke ilim âlemine tanıtmıştır. Aynı yıl Aristide Marre eseri *Le Talkhys d'Ibn al-Bannâ* adıyla Fransızca'ya tercüme etmiş (*Extrait des Atti dell'Accademia pontificia de Nuovi Lincei*, XIX, Rome 1864) ve 1865'te bu tercümeyle yine Roma'da Arapça aslıyla birlikte yayımlamıştır. Ancak tercüme edebî bir dille yapıldığından kitabın içeriği dikkat çekmemiştir. Yakın dönemde ise Muhammed Süveysî eserin Fransızca tercümesiyle birlikte tahkikli neşrini yapmış, ayrıca kitabın içeriğini İslâm matematik tarihi açısından değerlendirmiştir (Tunus 1969). 2. *Ref'u'l-hicâb 'an vücûhi a'mâlî'l-hisâb*. Önsözünde İbnü'l-Bennâ amelî sayı sanatının mâlum ve meçhul kısımlarını *Telhîş*'te ele aldığı- nı, bunları açıklamak ve temellendirmek, dayandıkları ilkeleri göstermek için de bu eseri yazdığını belirtir. 701 (1302) yılında tamamlanan kitap aslında *Telhîş*'in tam bir şerhi değildir; çünkü müellif bazı konulara hiç değinmemiş, yeni eklemeler

yapmış, çeşitli yerlerde takdim ve tehir yoluna gitmiştir. Ayrıca daha önce saf matematik çerçevesinde ortaya koyduğu meseleleri burada felsefî açıdan değerlendirmiş, böylece benimsediği felsefî ve kelâmî yönelimi açıklama fırsatını elde etmiştir. *Ref'u'l-hicâb*'ın bilinen tek şerhi *Telhîş*'e de şerh yazmış olan İbn Haydûr'a aittir. Eser Muhammed Ebellâğ tarafından yayımlanmış, ayrıca bu çalışmada muhtevası matematik ve felsefî açılarından tahlil edilip *Telhîş*'inki ile karşılaştırılmıştır (Rabat 1994). 3. *el-Makâlât fi 'ilmi'l-hisâb*. Kaynaklarda başta *Risâle fi 'ilmi'l-hisâb* olmak üzere değişik isimlerle geçer. Hesâb-ı Hindî'nin Mağrib matematiğinde aldığı şekli temsil etmesi bakımından önemlidir. Dört makaleden oluşmuş, bunların birincisinde sayının tanımı ve adları, Hint rakamları, ondalık sistem, dört işlem vb., ikincisinde pozitif rasyonel sayıların hesabı, üçüncüsünde pozitif rasyonel sayıların tam karekökü, irrasyonel sayıların yaklaşık karekökü, rasyonel sayıların kök hesabı, köklerde dört aritmetik işlem vb., dördüncüsünde ise dört orantılı sayı ve muâmelât hesabı vb. ele alınmıştır. Hesâb-ı Hindî üzerine olduğu halde işlemleri Hint rakamlarıyla vermeyip kelimelerle açıklaması dikkat çekicidir ve bu hususun hesâb-ı Hindî ile hesâb-ı hevâî arasında ayırım yapmayan Endülüs-Mağrib geleneğiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Eser Ahmed Selîm Saîdân tarafından yayımlanmıştır (Amman 1984). 4. *Kitâbü'l-Uşûl ve'l-mukâdde-mât fi'l-cebr ve'l-mukâbele*. İbnü'l-Bennâ'nın bu eseri, Ebû'l-Kâsım el-Kureşî'nin Ebû Kâmil el-Mısırî'nin cebir kitabına yaptığı şerhten faydalanarak yazdığı, hatta onu ihtisar ettiği söyleniyorsa da kitap aslında Ebû Kâmil'in cebirinin, dolayısıyla klasik cebir Mağrib cebrî açısından yeniden -ve bilindiği kadariyla son olarak- ele alınışdır. İki cüzden oluşan eserin ilk cüzünün birinci kısmında temel aritmetik işlemleri (dört işlem), ikinci kısmında bilinmeyen nicelikler (meçhûlât) arasında- ki çarpma, bölme ve kök alma işlemleri, üçüncü kısmında ise temel denklemler ve çözümleri incelenir. İkinci cüz ise iki kısımdır ve bunların birincisinde rasyonel, ikincisinde irrasyonel çözüm veren cebir problemleri üzerinde durulmuştur. Eser, *Kitâbü'l-Cebr ve'l-mukâbele* adıyla Ahmed Selîm Saîdân tarafından neşredilmiştir (Küveyt 1986, II, 498-585, *Târîhu 'ilmi'l-cebr fi'l-âlemi'l-'Arabî* içinde). 5. *Muhtaşar fi'l-eşkâlî'l-misâhiyye*. Başlangıç seviyesindekiler için hazırlan-

miş, önce geometrik şekillerin tariflerini veren, sonra da bunlar üzerinde yapılması mümkün sayısal işlemleri gösteren bir çalışma olup Muhammed Süveysî ("el-Eşkâlü'l-misâhiyye li-Ebî'l-Abbâs Ahmed İbnü'l-Bennâ", *Mecelletü Ma'hedi'l-mah-tûâtî'l-'Arabiyye*, XXVIII/2 [Küveyt 1984], s. 491-520) ve Muhammed el-Arabî el-Hattâbî ("Risâletân fi 'İlmi'l-misâha li'bn Raqqâm ve İbnü'l-Bennâ", *Mecelletü Da'veti'l-Hak*, sy. 256 [Rabat 1986], s. 39-47) tarafından yayımlanmıştır. İbnü'l-Bennâ'nın ayrıca kaynaklarda zikredilen birçok matematik eseri vardır ve bunların en önemlileri şunlardır: *Kitâb fi zevâti'l-esmâ' ve'l-munfaşîlât*, *Kitâbü'l-Fuşûl fi'l-ferâ'iz*, *Mukaddime 'alâ Oklîdis*, *el-Kavânîn fi'l-'aded*, *el-İktidâb fi'l-'amel bi'r-Rûmî fi'l-hisâb*, *Tenbihü'l-elbâb 'alâ mesâ'ilî'l-hisâb*, *et-Temhîd ve't-teysîr fi kavâ'idî't-teksîr* dir.

B) Astronomi. 1. *Minhâcû't-tâlib li-ta'dili'l-kevâkib*. Müellifin mukaddime Ebü'l-Abbâs et-Tûnisî yöntemine göre kaleme aldığını belirttiği bir zîc olup Juan Vernet tarafından zeylindeki altmış cetvel hariç olmak üzere İspanyolca'ya çevrilmiştir (*Contribución al estudio de la labor astronómica de Ibn Al-Bannâ*, Tetuán 1952). Eserin bir de İbn Kunfûz'ün yaptığı şerhi bulunmaktadır. 2. *Kitâbü'l-Envâc*. Endülüs'ün geleneksel zirai takvimiyle çevre şartlarını inceler ve bunlara tesir eden astronomik-meteorolojik sebepleri açıklar. H. P. J. Renaud tarafından *Le calendrier d'Ibn Bannâ de Marrakech* adıyla yayımlanmıştır (Paris 1948). 3. *Kitâbü'l-Menâh*. Takvimle ilgili bu eserin en önemli özelliği "menâh" kelimesini ilk defa takvim anlamında kullanmış olmasıdır. Daha sonra bu kelime Avrupa dillerine "almanak" şeklinde geçmiştir (Sarton, II/2, s. 999). 4. *el-Yesâre fi ta'dili'l-kevâkibi's-seyyâre* (*el-Yesâre fi ta'vîmi'l-kevâkibi's-seyyâre*). Bizzat İbnü'l-Bennâ tarafından ihtisar edilmiştir. Kitabı adı bilinmeyen bir müellif *Teshîlü'l-İbâre fi tekmi'l mâ naqâşa mine'l-Yesâre*, Ahmed b. Hamîde el-Matrafi de *el-Maqsadü'l-esnâ fi halli mu'âfeli Yesâreti İbni'l-Bennâ* adıyla (yazma nüshaları için bk. Abdülvehhâb b. Mansûr, s. 266) şerhetmiştir. 5. *Kânûn fi ma'rifeti'l-evkât bi'l-hisâb*. Küçük bir eser olup Muhammed el-Arabî el-Hattâbî tarafından *'İlmü'l-mevâkit: Uşûlühü ve menâhicühü* adlı çalışması içinde yayımlanmıştır (Muhammediye 1407/1986, s. 86-99). 6. *Risâle 'ale's-Safîhati'z-Zerkâliyyeti'l-Câmî'a* (*eş-Safîhatü's-sekkâ-*

ziyye). Ünlü astronom İbnü'z-Zerkâle'nin *eş-Safîha* adlı usturlap cinsi alet hakkında yazmış olduğu eserin yirmi üç bablık muhtasarıdır. Muhammed el-Arabî el-Hattâbî tarafından *Mecelletü Da'veti'l-hak'ta* tahkik edilmiş (sy. 241 [Rabat 1985], s. 20-25; sy. 242 [Rabat 1985], s. 19-24), sonra yine *'İlmü'l-mevâkit* içerisinde yayımlanmıştır (s. 136-174).

C) Dinî İlimler. 1. *'Uvnû'd-delîl min mersûmi haqqi'l-Tenzil*. Hz. Osman muhafının yazımında esas alınan hat üzerinedir. Bu eserde İbnü'l-Bennâ, felsefe birikimini de kullanarak Kur'an yazısının ontolojisini yapmaya çalışmıştır. Ona göre imam mushafta anlamların tezahür ettiği yazı (resm), o sırada meydana gelen bir uzlaşma ve tesadüf ürünü değildir; burada anlamların yazıda beliren varlığı söz konusudur. Yine görme ve işitme duyularımızla yazının görülebilir, lafzın işitilebilir olması arasında tesadüfe dayanmayan bir alâka vardır ve bu tür bir alâka harflerin ve varlıkların durumları arasında da düşünülmelidir. Zerkeşî, bu eserin büyük bir kısmını bazı farklılıklarla *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*'ına almış, kendi düşünceleriyle İbnü'l-Bennâ'nın kileri kaynaştırmıştır. Aynı şeyi Süyûtî'nin de *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an*'da tekrarladığı görülür. Hind Şelebî kitabın tahkikli neşrini yapmıştır (Beyrut 1990). 2. *Tefsîrû'l-ism min besmele*. Muhammed b. Abdülazîz ed-Debbâğ tarafından *Mecelletü Da'veti'l-hak* dergisinde yayımlanmıştır (sy. 262 [Rabat 1407/1987]). Müellifin kaynaklarda zikredilen dinî ilimler sahasındaki diğer eserleri de şunlardır: *İhtîşârü'l-Keşşâf li-Zemahşerî*, *Hâşîye 'alâ Kitâbi'l-Keşşâf li-Zemahşerî*, *Kitâb Tesmiyeti'l-hurûf ve hâşşiyeti vücûdihâ fi evâ'ilî's-süver*, *Tefsîru sûreti'l-Kevşer*, *Tefsîru sûreti'l-Aşr*, *Risâle fi'l-farq beyne'l-havâriki's-selâse el-mu'cize ve'l-kerâme ve's-sihr*, *Muhtaşarü'l-İhyâ' li'l-Gazzâlî*, *el-İktidâb ve't-tebyîn fi 'İlmi usûli'd-dîn*.

D) Dil, Edebiyat ve Felsefe. 1. *er-Ravzû'l-merî' fi şinâ'ati'l-bedî'*. Bedî', beyân ve belâğata dair sanatlarla ilim arasındaki ilişki üzerinde duran eser, Aristo mantığının tesirinde gelişen Mağrib belâgat geleneğinin bir devamı niteliğinde olup kaynakları arasında mantıkçı, usûlî fıkıhçı, kelâmcı ve dilciler bulunmaktadır; Rıdvân b. Şakrûn tarafından tahkikli neşri yapılmıştır (Dârülbeyzâ 1985). 2. *Merâsimü't-tarîka fi fehmi'l-hakîka min halli'l-halîka*. Müellif tarafından *Şerhu Merâsimi't-tarîka* (Rabat, el-Hizânetü'l-

âimme, nr. 2378D) adıyla şerhedilen eser, İslâm felsefe geleneğinde nefis ve bilgi teorisine ilişkin temel kavramları ele almaktadır (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1702/4, vr. 89^b-93^b; Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1601, vr. 1^a-11^b). İbnü'l-Bennâ'nın bunlardan başka kaynaklarda Külliyyât fi'l-'Arabiyye, *Maqâle fi 'uyûbi's-şîr*, *Kânûn fi'l-farq beyne'l-hikme ve's-şîr*, *el-Kânûnü'l-küllî fi'l-mantîk*, *Risâle fi'l-cedel*, *Tenbihü'l-fehûm 'alâ medâriki'l-ülûm* gibi eserlerinin de adları geçmektedir. Ayrıca kaynaklarda anılmayan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (AY, nr. 132) *Tasrîfi hâleyi'l-vasat* adlı bir risâle de ona nisbet edilmektedir. Muhammed Süveysî'nin İbnü'l-Bennâ'nın adıyla yayımladığı *Risâle fi'l-dâdî'l-tâm ve'z-zâ'id ve'n-nâkış ve'l-a'dâdî'l-mütehabbe*'nin ise (*Havliyyâtü'l-Câmî'ati'l-Tûnisîyye*, sy. 13 [1976]) *Telhîs*in şârihlerinden biri tarafından esere sonradan eklenen bir bölüm olduğu gösterilmiştir (*Ref'u'l-hicâb*, neşreden giriş, s. 27-28). Sâlih Zekî'ye göre söz konusu risâle Kalesâdî'ye aittir ve onu büyük şerhine hâtıme olarak yazmıştır (Âsar-ı Bâkiye, II, 275).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Bennâ el-Merrâküşî, *Ref'u'l-hicâb 'an vücûhi a'mâlî'l-hisâb* (nşr. Muhammed Ebellâğ), Rabat 1994, neşreden giriş, s. 7-193, 207, 208, 211-212, 218, 223; İbn Hâldûn, *Mukaddime*, III, 1128; İbn Hacer, *el-Dürerü'l-kâmine*, I, 278-279; İbnü'l-Kadî, *Cezvetü'l-iktibâs*, I, 148-152; a.mlf., *Düretü'l-hicâl*, I, 14; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Kahire 1351, s. 65-67; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1939-42, II, 352; III, 23; a.mlf., *Nefhu't-tib*, II, 215; III, 310; V, 248-249, 267; *Keşfü'z-zunûn*, I, 113, 472; II, 949, 1174, 1411; Suter, *Die Mathematiker*, s. 162-164; Sâlih Zekî, *Âsar-ı Bâkiye*, İstanbul 1913, II, 274-276; Brockelmann, *GAL*, II, 255; *Suppl.*, II, 363-364; *İzâhu'l-meknûn*, I, 161, 167, 323, 578, 608; II, 331, 359; Sarton, *Introduction*, II/2, s. 998-1000; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1986, IV, 261-269; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, I, 237-239; Ramazan Şeşen, *Muhtârât mine'l-mahtûâtî'l-'Arabiyyeti'n-nâdire fi mektebâti Türkiyyâ*, İstanbul 1997, s. 24-25; Muhammed el-Fâsî, "İbnü'l-Bennâ el-'Adedî el-Merrâküşî", *Şahîfetü Ma'hedi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye fi Madrid*, VI/ 1-2, Madrid 1378/1958, s. 1-9; a.mlf., "İbnü'l-Bennâ el-'Adedî el-Merrâküşî", *Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islámicos*, VI/1-2, Madrid 1958, s. 1-9; Rıdvân b. Şakrûn, "Bâbü't-teşbih min Kitâbi'r-Ravzî'l-merî' fi şinâ'ati'l-bedî' li'bni'l-Bennâ el-Merrâküşî", *el-Menâhil*, XII/32, Rabat 1406/1985, s. 185-205; a.mlf., "Mü'elleftü İbni'l-Bennâ ve tairîkatühü fi'l-kitâbe", a.e., XII/33, Rabat 1406/1985, s. 207-229; a.mlf., "ed-Delele, el-belâga, el-feşâha, faşl min Kitâbi'r-Ravzî'l-merî' fi şinâ'ati'l-bedî' li'bni'l-Bennâ el-Merrâküşî el-

‘Adedî”, *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-‘ulû-mi'l-insâniyye*, sy. 8, Dârülbeyzâ 1406/1986, s. 161-169; Abdullah Kennûn, “İbnü'l-Bennâ el-‘Adedî”, *el-Baḥṣū'l-‘ilmî*, sy. 11-12, Rabat 1967, s. 89-105; J. Vernet, “İbn al-Bannâ al-Marrâkushî”, *DSB*, I, 437-438; H. Suter – M. Ben Cheneb, “İbnülbennâ”, *IA*, V/2, s. 846-847; a.mlf., “İbn al-Bannâ al-Marrâkushî”, *El²* (İng.), III, 731; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, “İbnü'l-Bennâ”, *Ma‘lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1992, V, 1470-1472.

İHSAN FAZLIOĞLU

İBNÜ'L-BEVVÂB

(ابن البواب)

Ebü'l-Hasen Alâüddîn Âlî b. Hilâl
el-Kâtib el-Bağdâdî
(ö. 413/1022)

Aklâm-ı sittenin teşekkülünde
İbn Mukle'den sonra
en büyük rolü oynayan hattat.

IV. (X.) yüzyılın ikinci yarısında doğdu-ğu tahmin edilmektedir. Babası, Büveyhîler'in Bağdat'taki hâkimiyeti sırasında saray kapıcısı olduğundan İbnü'l-Bevvâb ve İbnü's-Sitrî künyeleriyle anılır. Hayatının büyük bir kısmını Bağdat'ta geçiren İbnü'l-Bevvâb dinî ilimleri İbn Sem'un'dan, kıraat ilmini Ubeydullah el-Merzûbânî'den, edebî ilimleri Ebü'l-Feth Osman b. Cinnî'den öğrendi. Hat sanatını Muhammed b. Esed ve Muhammed b. Sımsimânî'den (Sımsimî) meşketti. Bağdat'ta Mansûr Camii'nde bir müddet vâizlik, ayrıca ressamlık, nakkaşlık, ciltçilik, müzehhiplik ve hattatlık yaparak geçimini sağlayan İbnü'l-Bevvâb Bağdat'ta vefat etti. Bâbü'lharb Kabristanı'nda Ahmed b. Hanbel'in türbesi yanına defnedildi. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi 423 (1032) olarak kaydedilmektedir.

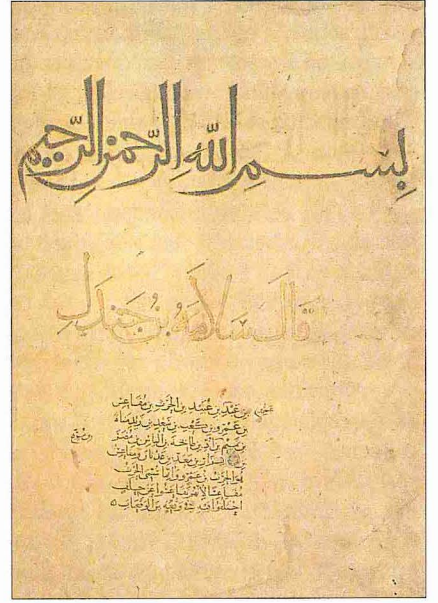
İbnü'l-Bevvâb, Büveyhî vezirlerinden Fahrülmülk Ebü Gâlib Muhammed b. Halef'in yakın dostuydu. Muhammed b. Halef Irak valisi olunca nedimleri arasına girdi ve onun aracılığıyla Bahâüddevle'nin Şiraz'daki kütüphanesine müdürü tayin edildi. Burada çalışırken bulduğu, İbn Mukle tarafından yazılmış mushafın eksik cüzünü orijinalinden ayırt edilemeyecek şekilde yazıp tamamladıktan sonra cildini de yaptı. Bu başarısı karşılığında kendisine 100 dinar verildiği, ancak onun kütüphanede bulunan eski Semerkant ve Çin kâğıtlarından Çin'de yapılanları almayı tercih ettiği rivayet edilmektedir.

Hat sanatının en büyük üstatlardan biri olan İbnü'l-Bevvâb'ın altmış dört mushaf yazdığı kaydedilmektedir. Bunlardan zamanımıza ulaşan ve ona aidiyeti kesin

olan en güzel mushaf Dublin'de Chester Beatty Library'de bulunmaktadır (nr. 1431). 391'de (1001) Bağdat'ta istinsah edilen bu mushaf, 17,7 × 13,7 cm. ebadında ve 286 varaktan ibaret olup her sayfada on beş satır vardır. Süreler reyhânî, sûre başları tevkî' hatla yazılmıştır. Âyet sonları mavi renkli üç nokta ile belirtilmiş, her beş âyette bir, beş rakamının ebced karşılığı olan “he” harfini temsil eden damla şekli konmuştur. Her on âyeti gösteren aşır işareti sürelerin içinde ve kenarda iki madalyon şeklindedir. Ferâğ kaydında müzehhibi belirtilmemiş olmakla beraber İbnü'l-Bevvâb'ın aynı zamanda müzehhip olması, bu mushafın onun tarafından tezhip edilmiş olduğu ihtimalini arttırmaktadır. David Storm Rice, reyhânî yazıdaki gelişmeyi belgelemesi yanında devrinin mushaf yazma usullerini, terkip ve tezhibini göstermesi bakımından da önemli bir örnek olan bu mushaf üzerinde yaptığı çalışmaları bir kitap halinde yayımlayarak mushafın sanat dünyasında tanınmasını sağlamıştır (bk. bibl.).

İbnü'l-Bevvâb'ın hattıyla günümüze ulaşan diğer bir eser Câhiliye devri şairlerinden Selâme b. Cendel'in divanıdır (TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 125). 42 × 31 cm. ebadında, âharlı otuz dört varaktan ibaret olan bu divanın ketebe sayfasında İbnü'l-Bevvâb'ın imzası vardır. Ketebe sayfası dört satır reyhâniden sonra bir satır sülüs, tekrar beş satır reyhâninin altında iki satır tevkî' hatla ve altınla yazılmış olup harflerin etrafı siyah mürekkeple tahrirlenmiştir. Ketebe kaydından Ramazan 408'de (Şubat 1018) Bağdat'ta yazıldığı anlaşılan divanın cildi ve tezhibi de muhtemelen aynı tarihlerde yapılmıştır. Baş tarafında Yavuz Sultan Selim'in mührünün bulunması yazmanın Yavuz'un özel kütüphanesine ait bir nüsha olduğunu göstermektedir.

Selâme b. Cendel divanın İbnü'l-Bevvâb hattıyla yukarıdaki nüshayla aynı tarihte yazılmış diğer bir nüshası İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde yıpranmış ebru ciltli bir mecmuanın (nr. 2015) sonunda bulunmaktadır. Baş tarafı eksik olan divan 28,5 × 38 cm. ebadında olup otuz beş varaktır. Nohudî, kalın âharlı kâğıda yazılmış, metnin etrafı altınla cetvel-lenmiştir. Varak 1'b'de Sultan Mahmud'un vakıf kaydı ve mührü vardır. “Evde's-şebâbü hamden zü't-teâcibi” mısraı ile başlayan bu nüshanın her sayfası, uzun tutulan muhakkak-sülüs satırdan sonra üç satır reyhânî, bir satır muhakkak, altı sa-

İbnü'l-Bevvâb'ın muhakkak ve reyhânî hatla yazdığı Selâme b. Cendel divanından bir sayfa (TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 125, vr. 2^a)

tır reyhânî hatlarla yazılmıştır. Koltuklarda yuvarlak veya damla şeklinde münhanî motifleri, içi yuvarlak bir rozet içinde ise altın zeminde tahrirli nebâtî motifler yer alır. Muhakkak hatla yazılmış satırların bitiminde mısralar mâil olarak ve sürh mürekkeple yazılmıştır. Ketebe sayfası dört satır reyhânî, bir satır sülüs, beş satır reyhânî ile yazılmış olup satır araları tezhiplidir. İki satırlık ketebe altınla ve tevkî' hatla yazılmış, harflerin etrafı siyah mürekkeple tahrirlenmiştir. Tezhibinin de devrine ait olduğu tahmin edilen mecmuanın başında *Kitâbü Büzûğî'l-hilâl fi'l-ḥişâli'l-mûcibe li'z-zılâl* adlı bir eser bulunmaktadır. Krem rengi kalın âharlı kâğıda nesih hatla Eşref b. Nasr Kayırbay'ın özel kütüphanesi için istinsah edilmiş olan bu eser bazı müellifler tarafından İbnü'l-Bevvâb'a atfedilmişse de eser Süyûtî'ye aittir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 242). Yazının üslûbu da İbnü'l-Bevvâb'ın hattına benzemektedir. Mecmua içinde yer alan *Kelimâtü Emîri'l-Mü'minîn 'Alî* adlı diğer eser, Yâkût el-Müstasımî'nin hattından naklen Hattat Yûsuf Şah el-He-revî tarafından yazılmıştır.

Selâme b. Cendel'in divanının her iki nüshası da hat üslûbu, sayfaların tertibi ve tezhibi bakımından birbirine benzerdir. İbnü'l-Bevvâb'ın istinsah ettiği bu divanlarla Chester Beatty Library'-